

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (1944–1990). Masowa organizacja społeczna w Polsce Ludowej/PRL

Dysertacja dotyczy dziejów i funkcjonowania Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, według oficjalnych, choć często niewiarygodnych, danych jednej z najbardziej umasowionych organizacji społecznych istniejących w Polsce Ludowej/PRL. Rozwijany w formie prawnej stowarzyszenia podmiot był na wielu poziomach (organizacyjnym, finansowym, personalnym) ściśle zależny od centralnych i lokalnych komitetów PPR/PZPR oraz instancji administracji publicznej, często pełniąc rolę podwykonawcy działań partii władzy dotyczących celebrowania i kultywowania przyjaznych relacji z ZSRS. Takie pożądane politycznie aktywności były podejmowane przez szereg instytucji, współorganizujących też przedsięwzięcia samego TPPR i służących nieraz za podstawę dla rozbudowy jego struktur, przez co precyzyjne oddzielenie dorobku organizacji od cudzych zasług jest zazwyczaj niemożliwe. Praktyka działalności towarzystwa, często mizernej lub pozorowanej, w niektórych przypadkach wykorzystywała a ideologiczne potrzeby ludności, jak prowincjonalny głód kultury popularnej, czy zwykłą ochotę do zabawy bądź rywalizacji w konkursach. Po odwilży lat 1955–1957, stanowiącej najważniejszą cezurę wewnętrzną dziejów stowarzyszenia, umożliwiono organizację stopniowo coraz liczniejszych wycieczek zorganizowanych do ZSRS. TPPR będąc jednym z dysponentów tych wciąż reglamentowanych dóbr zyskiwało narzędzie zaskarbiania warunkowej popularności.

Na podstawie rozproszonych źródeł podjęto próbę opisanie historii stowarzyszenia: ewolucji jej struktur, zmian lub trwania rodzajów członkostwa i mechanizmów rozrostu organizacyjnego, jak i częściowo powiązanych z nim, lecz opartych przede wszystkim na dotacjach państwowych, finansów. Punkt ciężkości analizy położono na struktury szczebla terenowego, co pozwoliło przyjrzeć się praktycznej realizacji lub ignorowaniu centralnych wytycznych. Dokonano przeglądu gałęzi działalności stowarzyszenia, zazwyczaj sprowadzających się do animowania prostych uroczystości okolicznościowych, odczytów i innych inicjatyw kulturalno-oświatowych. Uwagę poświęcono też ludziom zaangażowanym w stowarzyszenie na różnych poziomach. Sportretowano zdominowaną przez delegowanych z urzędu przedstawicieli warstw kierowniczych zbiorowość działaczy poszczególnych

szczebli. Przybliżono warunki pracy w aparacie stowarzyszenia. Zarysowano przykładowe postawy szeregowych członków i stopień recypowania przez nich propagandy przyjaźni.

Rozprawie nadano układ chronologiczno-problemowy. Rozdział pierwszy przedstawia dzieje organizacji przed 1956 r. Omawia zakładanie wczesnych ogniw TPPR, weryfikując propagandowe przekazy o ich spontanicznym powstawaniu. Opisuje sposoby umasawiania struktur w dobie ich gwałtownego rozrostu oraz wpływ kolejnych etapów stalinizacji na kształt instytucjonalny i kierunki działań organizacji (jak np. próbę objęcia pokażnej części ludności kursami języka rosyjskiego dla dorosłych). Ogólnie kształtowaną aktywność trapiły liczne dysfunkcje oraz deficyt zaangażowania uczestników i adresatów, przez co starania uczynienia ze stowarzyszenia organizacji powszechnej zakończyły się fiaskiem.

Rozdział drugi poświęcono kolejnemu dwudziestoczeroleciu, zamkniętemu następnym kryzysem systemu władzy. Choć początek i koniec tego okresu znaczyły niepokoje, z których szczególnie pierwszy spowodował przejściowe załamanie działalności i jej trwałe ograniczenie poza dużymi miastami, ogółem był to czas narastającej rutyny organizacyjnej, przejawiającej się w dostosowaniu ambicji umasawiania i oddziaływania do możliwości opartych na okresowo dominującej formule członkostwa zbiorowego, stabilizacji zatrudnienia i obsady stanowisk społecznych, a z czasem także rosnącej powtarzalności metod działania. Kanon stałych imprez i konkursów wypracowano głównie w latach sześćdziesiątych, wzbogacając organizujący roczną aktywność części struktur terenowych kalendarz rocznic. Reszta z nich pozostawała tworamiasadowymi, nie przejawiającymi nawet okazymnej działalności. Udział w pociągach przyjaźni i innych formach turystyki na wschód był wabikiem jedynie dla niektórych nominalnych członków.

Trzeci rozdział dotyczy dekady lat osiemdziesiątych. Ówczesne zmiany w funkcjonowaniu TPPR nastąpiły w reakcji na kryzys polityczny, który wobec przełożenia na zmniejszenie wsparcia instancji pracowniczych oraz kolejny uwiad powiązanej z opłacaniem składek masowości przybrał postać recesji finansowej. Powstałe w kolejnych latach własne biuro podróży i wydawnictwo częściowo ograniczyły uzależnienie od subwencji państwowych. Zanik tego wsparcia rządowego oraz zapotrzebowania na propagandową przyjaźń sprawiły, że podczas transformacji ustrojowej działalność towarzystwa w formie masowej uległa wygaszeniu.

21.07.2023, Filip Ganczyński - JASSA'S